

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВИКОРИСТАННЯ ЗНАТЬ ПСИХОЛОГІЇ ДІЗНАВАЧЕМ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОСТУПКІВ

ХАНЬ Олександр Олександрович - кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінального процесу та організації досудового слідства Харківського національного університету внутрішніх справ

ORCID: 0000-0001-9912-1547

ЮХНО Олександр Олександрович - доктор юридичних наук, професор, професор кафедри криміналістики, судової експертології та домедичної підготовки Харківського національного університету внутрішніх справ

ORCID: 0000-0002-4771-0531

УДК 343.123.1:159.9(477)

DOI 10.32782/EP.2022.4.13

У статті на ретроспективному рівні розглянуто генезис виникнення інституту дізнання у чинному національному кримінальному процесуальному законодавстві, законодавче та відомче правове регулювання проведення досудового розслідування кримінальних проступків, службових і процесуальних повноважень дізнавача та керівника органу дізнання в процесі чого встановлено окремі невідповідності, розбіжності та прогалини. Проаналізовано стан дослідження піднятих у статті проблемних питань, результати наявної дискусії, наукові позиції окремих науковців і представників наукових шкіл, за результатами чого автором напрацьовано власну наукову позицію по окремим напрямам. На підставі вказаного досліджено кореляційні зв'язки процесуальних функцій зі шляхами придбання, напрацювання, накопичення, удосконалення і використання дізнавачем психологічних знань при досудовому розслідуванні кримінальних проступків, головні та доцільні напрями в такій службовій діяльності. Встановлено, що діяльність дізнавача, як і слідчого, відбувається за чітко регламентованими в законодавчому порядку алгоритмами дій, має владний характер, здійснюється в обмежених умовах і з дотриманням «розумних строків» проведення досудового розслідування та в напружених і стресових умовах. При цьому, складність виконання завдань дізнання значно підсилюється при роботі в умовах воєнного стану. Констатовано, що дізнавач, у порівнянні зі

слідчим, наділений більш широким колом процесуальних засобів пізнання події та обставин кримінального правопорушення. Аргументовано, що застосування психологічних основ та знань у діяльності дізнавача споріднені із досудовим розслідуванням злочинів, що проводить слідчий, який також їх використовує у своїй діяльності, але, на відміну від процесу досудового розслідування кримінальних проступків, має більше практичного досвіду. За результатами дослідження автором напрацьовані пропозиції і рекомендації щодо законодавчого усунення певних прогалин щодо правового забезпечення діяльності дізнавача і керівника органу дізнання.

Ключові слова: дізнавач, кримінальний проступок, керівник, психологія, знання, дослідження, дізнання, слідчий, дискусія, використання, досудове розслідування.

Постановка проблеми

Запровадження в досудове розслідування кримінальних проступків пов'язано з введенням у 2012 році в чинний КПК України такого терміна, як кримінальне правопорушення, яке, у свою чергу, поділяється на злочин і кримінальний проступок, з метою використання у теоретичних і загальних основах кримінального права та процесу та в практичній діяльності правоохоронних органів. Але тільки в 2020 році в цьому кодексі було закріплено основи розслідування саме кримінальних проступків та введено посади дізнавача і

начальника органу дізнання. Заміна словосполучення «боротьба зі злочинністю» на «протидію злочинності» призвела до іншого усвідомлення такого процесу з боку правоохоронних та інших органів державної влади, перед якими постає таке завдання. Досудове розслідування взагалі складає досить складний процес людської діяльності із застосування теорії та практики поряд з накопиченням і реалізацією знань кримінального процесуального та іншого законодавства, також і використання знань криміналістики і психології, якими має володіти як слідчий, так і дізнавач та керівник органу дізнання. Якщо використання знань психології слідчим на досудовому слідстві в минулі роки було проведено багато наукових і прикладних досліджень, то стосовно цього ж питання відносно й окремо дізнавачем, майже не проводилось, що вимагає свого наукового вивчення та дослідження, що й є метою нашого дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Застосування знань психології в попередньому слідстві (за КПК України 1960 р.) і при досудовому слідстві слідчим (за КПК України 2012 р.) досліджували такі зарубіжні й інші вчені, як: С.А. Альперт, О.В. Андрушко, О.М. Бандурка, В.І. Галаган, І.В. Гловюк, С.П. Бочарова, Ю.М. Грошевий, Л.М. Дорофеева, В.С. Зеленецький, В.Є. Землянська, О.В. Капліна, В.О. Коновалова, М.В. Костицький, О.М. Ларін, Л.М. Лобойко, В.Т. Нор, В.А. Маляренко, В.Я. Марчак, В.О. Навроцький, М.А. Погорецький, С.М. Смоков, В.М. Тertiшник, Л.Д. Удалова О.В. Цильмак, І.В. Чурікова, В.Ю. Шепітько, О.Г. Шило, М.Є. Шумило, П. Экман. О.О. Юхно, М.О. Юхно, Ю.М. Янович та інші вчені. Невелика частина науковців фрагментарно досліджувала питання діяльності дізнавача за КПК України в більшості своїй за КПК України 1960 року та 2012 року на рівні дисертаційних і монографічних досліджень і, зокрема, використання ними психологічних знань у службовій і процесуальній діяльності, серед них : І.В. Гловюк «Судова

діяльність у досудових стадіях кримінального процесу: теорія і практика» (2010 р.), І.В. Гловюк «Кримінально-процесуальні функції : теорія, методологія та практика реалізації на основі положень кримінально процесуального кодексу України 2012 року (монографія 2015 р.), А. Ю. Гнатюк «Функціональна структура кримінальної процесуальної діяльності прокурора у досудовому провадженні» (2019 р.), М.С. Цуцкіридзе «Кримінальна процесуальна діяльність слідчого: теорія та практика (монографія 2020 р.) та ін. У той же час, дослідження щодо цього напряму вони здійснювали лише фрагментарно, але й то в основному тільки в сукупності з діяльністю слідчого, не виокремлюючи особливості повноважень та необхідність володіння обсягу психологічними знаннями дізнавачем і керівником органу дізнання як таких. Тому на підставі викладеного вважаємо, що цей напрям заслуговує на окрему увагу науковців та доцільність проведення наукових досліджень як правниками, так і психологами, управлінцями та представниками інших галузей знань.

Мета і завдання дослідження

Метою статті є визначення проблемних питань щодо використання знань психології дізнавачем при досудовому розслідуванні кримінальних проступків, а основними *завданнями* є визначення правових і процесуальних основ діяльності дізнавача, кореляція його діяльності зі слідчим і встановлення підстав та шляхів використання цих знань у досудовому розслідуванні кримінальних проступків такою категорією посадових осіб.

Наукова новизна дослідження

Удосконалено підходи щодо дослідження кореляційних зв'язів між процесуальною діяльністю дізнавача і слідчого та встановлено алгоритм і доцільність дій дізнавача із використання теорії та практики щодо знань психології при розслідуванні кримінальних проступків. *Удосконалено* подальший науковий розвиток основ отримання і використання знань психології дізнавачем у службовій діяльності та подальші перспек-

тиви їх реалізації при розслідуванні кримінальних проступків.

Викладення основного матеріалу

Основними завданнями дізнавача, як і слідчого, відповідно до положень статті 2 КПК України – є швидке, повне та неупереджене розслідування кримінальних проступків, а слідчого злочинів [1]. Відповідно до норми ч. 2 ст. 12 КК України кримінальним проступком є передбачене кодексом діяння (дія чи бездіяльність), за вчинення якого передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше трьох тисяч неоподаткованих мінімумів доходів громадян або інше покарання, не пов'язане з позбавленням волі [2]. Згідно з частиною 2 статті 298 КПК України досудове розслідування кримінальних проступків (дізнання) здійснюється згідно із загальними правилами досудового розслідування, передбаченими вказаним кодексом з урахуванням положень глави 25 «Особливості досудового розслідування кримінальних проступків» чинного КПК України.

На дізнавача, відповідно до статті 300 КПК України, покладено повноваження здійснювати всі слідчі (розшукові) дії та окремі негласні слідчі (розшукові) дії, що передбачені ст.ст. 264 та 268 цього кодексу [3].

У той же час повноваження дізнавача більш розширені, на відміну від слідчого, зокрема він може до початку досудового розслідування також: відбирати пояснення для з'ясування обставин вчинення кримінального проступку, проводити медичне освідування, отримувати висновок спеціаліста, що має відповідати вимогам до висновку експерта, знімати показання технічних приладів і технічних засобів у провадженнях щодо вчинення кримінальних проступків, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапису, вилучати знаряддя і засоби вчинення кримінального проступку, речі і документи, що є безпосереднім предметом кримінального проступку, або які виявлені під час затримання особи, особистого огляду або огляду речей, до внесення відомостей про кримінальний проступок до Єди-

ного реєстру досудових розслідувань, на що не уповноважений слідчий.

Крім вказаного, низка детермінант діяльності дізнавача суворо регламентується положеннями чинного КПК України, а також іншим законодавством, відомчими та іншими нормативно-правовими актами щодо його правового захисту, які гарантують його незалежність, матеріальне та соціальне забезпечення і передбачають також реалізацію на сучасному науковому і прикладному рівні психологічного забезпечення діяльності дізнавача. За визначенням психолога О.М. Леонтєва, практична діяльність не лише входить до предмету вивчення психології тим особливим змістом, що виступає у формі внутрішніх психологічних процесів та станів суб'єкта, а й до самого процесу психічного відображення, у самий зміст цього процесу. Саме тому психологічне вивчення структурно-функціональних засад діяльності (у нашому випадку дізнавача), її особистісних детермінант, опрацювання на цій основі практично орієнтованих рекомендацій, становить сутність зазначеного психологічного забезпечення [4, с. 5]. Психічний стан особи при відносинах, що пов'язані із кримінальним судочинством і правовою діяльністю, має свої індивідуальні особливості, які визначаються застосуванням великої кількості різноманітних соціальних та правових функцій, зокрема кримінально процесуальних. Вказані чинники сприяли формуванню такої науки, як юридична психологія, що досліджує закономірності психіки людини і виявляються у сфері суспільних відносин, які регулюються правом [5, с. 5-6]. З метою ефективного виконання поставлених КПК України завдань (ст. 2 КПК України), дізнавачі повинні володіти психологічними знаннями та належно використовувати при досудовому розслідуванні кримінальних проступків.

За визначенням Р.І. Благути, О.І. Герасиміва, Ю.В. Гуцуляка та інших, дізнавач повинен мати кваліфікацію юриста і професійний досвід. Вказане зумовлено особливістю, складністю і багатогранністю виконання повноважень при досудовому розслідуванні кримінальних проступків.

Вказане впливає із негативної попередньої практики виконання функцій дізнання оперативними працівниками відповідно до положень КПК України 1960 року, які не завжди мали вищу юридичну освіту, порушували законність і зловживання службовими повноваженнями, здійснювали укриття злочинів від обліку та ін., за що притягувались як до дисциплінарної, так і до кримінальної відповідальності [3, с. 74-78].

Процесуальні повноваження дізнавача, його соціально-рольова функція вимагають від нього відповідальності як від посадової особи та певних психологічних якостей, зокрема : організаторських здібностей, самоорганізації, гнучкості, самостійності, спостережливості, акуратності, пунктуальності, тактовності, емоційної стійкості та ін. Фосмажорні обставини, у яких працює дізнавач, визначає високий ступінь значущості і наявності в нього інтелектуальних, вольових та комунікативних якостей. Особливістю діяльності дізнавача є такі умови і обставини, при яких він постійно знаходиться під впливом негативних емоцій, тому його особистість повинна формуватись з таких якостей, як : толерантність, стійкість до впливів несприятливих чинників, зниженою чутливістю до інших впливів (як від умов, обставин, так і від фізичних осіб), зниженим рівнем тривожності, емоційною стійкістю та ін.

Доцільно підтримати висновки та класифікацію Б.І. Бараненка щодо використання знань психології в оперативно-розшуковій діяльності й відносно діяльності дізнавача, оскільки за КПК України 1960 року, така категорія осіб представляла органи дізнання в ОВС. Слід підтримати його наукову позицію про те, що основу цілісної системи використання специфічних сутнісних і сталих психологічних закономірностей, які утворюються і діють на рівні психіки всіх осіб, включених у процес особливих відносин, що відбуваються під час здійснення дізнання і продуктивно реалізуються за такими напрямками: 1) діагностування, оцінка, формування та підвищення професійно-психологічної готовності кандидатів на призначення на по-

саду дізнавача і діючого складу дізнавачів Національної поліції до успішного виконання розслідування кримінальних проступків на рівні узагальненої моделі, що диференціюється за окремими напрямками його діяльності; 2) розпізнання та використання у процесі здійснення дізнання психологічних особливостей поведінки, дій окремих індивідів або членів групових об'єднань, визнаних об'єктами дізнання; 3) виявлення, пізнання та врахування під час проведення досудового розслідування кримінальних проступків об'єктивних психологічних чинників та особливостей, які від самого початку закладені в зміст окремих слідчих (розшукових) дій, тобто взяття до уваги потенційної психологічної насиченості останніх [6, с. 9-10].

У свою чергу, отримання відомостей щодо перебігу слідчих дій вимагає від дізнавача вміння справляти і встановлювати доречний психологічний вплив, обирати його необхідний і певний рівень застосування та відповідну тактику проведення слідчих (розшукових) дій, їх спрямованість, відповідні засоби і способи. За визначенням криміналістики, умови його діяльності здійснюються при «конфліктній» і «безконфліктній» слідчих ситуаціях, що вимагає здійснення вибору з проведення певної тактики окремих слідчих (розшукових) дій. Особливо небезпечною є «конфліктна» слідча ситуація при якій підозрюваний не бажає співпрацювати з дізнавачем. По закону дізнавач повинен припинити допит, коли підозрюваний відмовляється від його проведення. У той же час йому треба проводити досудове розслідування протягом не більше 25 діб, що зобов'язує знаходити психологічний контакт із підозрюваним. З цією метою, дізнавач може ознайомити підозрюваного з нормами ст. 66 КК України «Обставини, які пом'якшують покарання», зокрема з пунктом 1 ч. 1 цієї статті «з'явлення із зізнанням, щире каяття, або сприяння розкриттю кримінального правопорушення» та з нормами ст. 67 КК України «Обставини, які обтяжують покарання». Вказане буде сприяти налагодженню психологічного контакту з такою категорією осіб і певних режимів їх застосування при

досудовому розслідуванні кримінальних проступків.

У процесі пізнавальної діяльності дівнавач повинен уміти з усього великого обсягу питань і наявності доказової бази встановити і зібрати ті, що мають відношення до вчиненого конкретного кримінального проступку. При цьому дівнавач повинен набути навичок щодо будування і підбирання розумової моделі, встановлювати події минулого. Йому потрібне творче мислення, просторова і часова уява, наявність професійної інтуїції.

Дівнавач - це службова особа, яка повинна володіти організаторськими і координаційними здібностями щодо залучення до розслідування інших людей і фахівців, а також елементами особистої самоорганізації. Так, організація огляду місця події передбачає залучення спеціалістів, фахівців, понятих, а при окремих слідчих ситуаціях й потерпілого, підозрюваного або інших учасників кримінального провадження. При цьому дівнавач повинен уміти організувати діяльність різних посадових та інших осіб, бути керівником слідчої дії, керувати всіма учасниками процесу такого виду огляду, а для цього відповідно це йому вдасться лише при наявності психологічних знань. Отримання інформації в перебігу слідчих (розшукових) дій передбачає вміння дівнавача справляти психологічний вплив, обирати його необхідний рівень, спрямованість, та відповідні способи. Він повинен розумітися на психології інших людей, уміти діагностувати їхні психологічні особливості. Він має уміти перевтілюватися (як актор), не показуючи явного, різко негативного ставлення до особи підозрюваного, а також володіти комунікативним умінням спілкування з людьми різної категорії, зокрема з керівниками різного рівня, людьми різного віку і професій, неповнолітніми, фізичними особами з різними, у тому числі й психічними та іншими вадами.

Як слушно зазначає Б.І. Бараненко, психологічний аналіз діяльності дівнавача як процесу взаємодії його як суб'єкта з навколишнім світом сприяє розкриттю психологічної структури цієї діяльності та механізм її здійснення, а саме: формування

внутрішнього образу у свідомості; утілення образу в об'єкті діяльності через внутрішнє його осмислення й формування в ідеалі змісту предметної діяльності, її цілей, завдань, засобів, прийомів, способів тощо; власне процес цієї діяльності як психічно зумовлений вплив суб'єкта дівнавання на об'єкт дівнавання [6, с. 15-16; 7, с. 19], що ми підтримуємо.

Крім цього, він додав, що із зазначеного можна виокремити психологічну структуру дівнавання: суб'єкт діяльності – об'єкт (предмет) діяльності – мету, мотив діяльності – засоби, способи та заходи діяльності – очікуваний результат діяльності. Отже, розуміння дівнавання як психологічної категорії, з одного боку, пов'язане з суб'єктом і об'єктом діяльності, її метою та мотивами, а з іншого – із заходами діяльності, у тому числі її засобами, способами, прийомами тощо. Дівнавач у цій структурі визначається як суб'єкт свідомої діяльності та відносин.

Психологічний аналіз будь-якого різновиду людської діяльності, передусім, вимагає окреслення тих її детермінант, які рішуче впливають на особистість суб'єкта такої діяльності. Відносно розслідування кримінальних проступків слід виділити наступні головні особливості діяльності дівнавача у цій сфері. *По-перше*, нормативно-правова регламентація передбачає неухильне дотримання визначених законодавством правил розслідування кримінальних проступків дівнавачем. На відміну від інших сфер діяльності людини, кримінальна процесуальна діяльність вимагає здійснення лише тих дій, які прямо передбачені законодавством. Якщо в інших сферах людська діяльність може бути регламентована на рівні планування, виконання загальних інструкцій, то діяльність дівнавача підпорядковується суворо встановленим приписам, за невиконання чи неналежне виконання яких настає відповідальність: дисциплінарна, адміністративна, кримінальна. Проте, із цього не випливає, що цей суб'єкт, тобто дівнавач обмежений у можливості обрання засобів виконання, передбачених законом дій, організації своєї діяльності. У той час і планування, як основний засіб організації діяльності у сфері кримінального судочин-

ства передбачає співставлення дізнавачем своїх майбутніх дій із вимогами кримінального процесуального законодавства [3, с. 7]. Нормативно-правова регламентація діяльності дізнавача має свої особливості. Поряд із загальними правилами проведення досудового розслідування, передбаченими для слідчого, кримінальний процесуальний закон передбачає ряд спеціальних норм, зокрема у главі 25 КПК України «Особливості досудового розслідування кримінальних проступків». Передбачається спеціальний порядок початку досудового розслідування у формі дізнання (ст. 298 КПК України), додаткові можливі процесуальні джерела доказів у кримінальних провадженнях про кримінальні проступки (ст. 298-1 КПК України), спеціальний перелік підстав та порядок затримання особи, яка вчинила кримінальний проступок (ст. 298-2 КПК України), особливості порядку проведення вилучення речей і документів під час дізнання (ст. 298-3 КПК України), специфічний порядок повідомлення про підозру (ст. 298-4 КПК), спеціальний порядок зупинення та продовження строків дізнання (ст. 298-5 КПК), обмежений перелік запобіжних заходів, що можуть застосовуватись до підозрюваної (обвинуваченої) особи (ст. 299 КПК), особливий перелік слідчих (розшукових) дій, що може провадити дізнавач (ст. 300 КПК), специфічний порядок закінчення дізнання (ст. 301 КПК України), можливість розгляду обвинувального акта у спрощеному порядку та порядок складання клопотання про це прокурором (ст. 302 КПК України). *По-друге*, іншою важливою особливістю діяльності дізнавача є наявність владних повноважень, тобто повноважень застосовувати владу від імені держави. У працях, присвячених проблемам юридичної психології, зазначається, що наявність владних повноважень у суб'єкта кримінального провадження може мати наслідки зловживання службовим становищем або з нерішучим застосуванням владних повноважень. Перша ситуація полягає в надмірному застосуванні владних повноважень та виражатися, наприклад, у необґрунтованому порушенні чи припиненні кримінального провадження.

У зазначеному випадку необґрунтоване рішення суб'єкта, з одного боку, зумовлене неправильним уявленням про обсяг своїх повноважень, а з іншого – може бути пояснене легісломанією, тобто некритичною вірою у всеосяжність закону чи наказу. Другий варіант негативних наслідків виражений у нерішучому застосуванні владних повноважень, що пов'язується із побоюванням щодо можливої відповідальності за їх застосування [3, с. 8].

Перевищення влади або службових повноважень дізнавачем дає підстави для притягнення такої особи до дисциплінарної або кримінальної відповідальності. Наприклад, згідно з ч. 1 ст. 365 КК України перевищення влади або службових повноважень, тобто умисне вчинення працівником правоохоронного органу дій, які явно виходять за межі наданих йому прав чи повноважень, якщо вони завдали істотної шкоди охоронюваним законом правам, інтересам окремих громадян, державним чи громадським інтересам, інтересам юридичних осіб, карається обмеженням волі на строк до п'яти років або позбавленням волі на строк від двох до п'яти років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років [2]. Відповідно, перевищення владних повноважень дізнавачем, у частині, що не охоплюється ст. 365 КК України, тобто не несе наслідків у вигляді істотної охоронюваним законом правам, інтересам окремих громадян та ін. кваліфікується як дисциплінарний проступок. Так, відповідно до ч. 1 с. 12 Закону України «Про Дисциплінарний статут Національної поліції України» дисциплінарним проступком визнається протиправна винна дія чи бездіяльність поліцейського, що полягає в порушенні ним службової дисципліни, невиконанні чи неналежному виконанні обов'язків поліцейського або виходить за їх межі, порушенні обмежень та заборон, визначених законодавством для поліцейських, а також у вчиненні дій, що підривають авторитет поліції [8]. *По-третє*, іншою особливістю діяльності дізнавача є те, що вона здійснюється в умовах дефіциту часу та зумовлене як

загальними строками розслідування, так і строками проведення окремих процесуальних дій. Слід наголосити, що строк здійснення дізнання є коротшим за строки досудового розслідування злочинів, яке проводить слідчий. Зокрема, строк дізнання після повідомлення особі про підозру становить не більше, ніж 25 діб та одного місяця в залежності від ситуації. Таким чином, загальний строк досудового розслідування злочинів з моменту повідомлення особі про підозру не може перевищувати 2 місяців (ч. 3 ст. 219 КПК України). У той же час, ч. 2 ст. 219 КПК України обмежує строк досудового розслідування кримінальних проступків з моменту внесення відомостей до ЄРДР до дня повідомлення особі про підозру, який повинен становити не більше 12 місяців у провадженні щодо нетяжкого злочину. Однак, цей строк у КПК України стосовно дізнання не визначений, що підлягає законодавчому врегулюванню.

Правова регламентація максимальних строків діяльності дізнавача суттєво обмежує в часі його слідчі (розшукові) дії, що вимагає підвищеного ставлення до раціоналізації розподілу робочого часу, планування своєї діяльності, стійкості до перенавантажень у роботі. До інших причин дефіциту часу під час кримінального провадження також відносять й: а) недостовірне прогнозування та урахування кількості і характеру вчинених кримінальних проступків, при цьому дізнавач не зміг передбачити, у який час та які види кримінальних проступків будуть вчинені у найближчій перспективі, на якій території обслуговування відповідним підрозділом поліції; б) особисті професійні якості дізнавача, що впливають та здатність до самоорганізації і визначаються досвідом роботи, професійною підготовкою, станом здоров'я та ін. [4, с. 8]. *Почетверте*, діяльність дізнавача реалізується під впливом негативних емоцій, що також позначається на її характеристиці. Останні пов'язані зі специфікою розслідування кримінальних проступків та необхідністю спілкування із особами, які їх вчинили. У спеціальній літературі зазначається, що «компенсація негативної емоційної напруженості може відбуватися, по-перше, шля-

хом усвідомлення великої суспільної корисності роботи; по-друге, переживанням морального (а подекуди і матеріального) задоволення, що породжується кожним випадком розслідування кримінального проступку як інтелектуальної та організаційної перемоги, інколи – й перемоги виховної в тому разі, коли зловмисник змінює своє ставлення до вчиненого, починає щиро жалкувати про його наслідки, що вказує на початок процесу перевиховання» [4, с. 9]. *По-п'яте*, необхідність винесення законних та обґрунтованих рішень надає діяльності дізнавача напруженого характеру. Це зумовлює виникнення психологічного стану підвищеної відповідальності.

Таким чином, суттєвим питанням є підвищені вимоги щодо підбору кандидатів на посаду дізнавача і керівника органу дізнання, а також до наявності високих психологічних характеристик, вмінь і навичок відносно стресостійкості, наявності і удосконалення психологічних знань з метою застосування до різних учасників кримінального провадження при досудовому розслідуванні кримінальних проступків.

Висновки

За результатами дослідження з'ясовано, що процесуальна діяльність дізнавача при розслідуванні кримінальних проступків у досудовому розслідуванні регламентована загальними правилами глави 25 «Особливості досудового розслідування кримінальних проступків» КПК України, Законом України «Про Національну поліцію» [9], а також відповідно до абзацу 5 п. 1 Розділу III Положення про організацію діяльності підрозділів дізнання органів Національної поліції України, затвердженого Наказом МВС України від 20 травня 2020 року № 405 [10], який перебачає організацію взаємодії підрозділів дізнання з іншими підрозділами Національної поліції, зокрема з суб'єктами, що здійснюють судово-експертну діяльність та відповідними спеціалістами і фахівцями. Вказана діяльність має свої організаційні і процесуальні особливості. На відміну від слідчого, дізнавач може проводити спеціальну діяльність з допроцесуальної чи досудової перевірки ін-

формації з встановлення обставин ймовірного вчинення кримінального проступку (які не передбачені в повноваженнях слідчого). Діяльність дізнавача відбувається за чітко регламентованими в законодавчому і нормативному порядку певними алгоритмами дій, має владний характер, здійснюється в обмежених умовах і з дотриманням «розумних строків» проведення досудового розслідування та в напружених і стресових умовах. При цьому, виконання завдань дізнання значно ускладнюється в умовах воєнного стану, коли він в певних регіонах виконує обов'язки слідчого, враховуючи на значне перевантаження останніх. У мирний час дізнавач, у порівнянні зі слідчим, наділений більш широким колом процесуальних засобів пізнання події та обставин кримінального правопорушення, але в більш обмежених термінах проведення досудового розслідування (майже вдвічі).

Дізнавач при виконанні процесуальних функцій спілкується з великою кількістю різних осіб, тому повинен використовувати до них індивідуальний підхід на підставі знань психології. Психічний стан осіб які опиняються у кримінально процесуальних відносинах, окремі з яких стають учасниками кримінального провадження, має свої індивідуальні особливості, які визначаються застосуванням великої кількості різноманітних соціальних та правових функцій. Дізнавач відповідно до ст.ст. 19 і 20 КК України повинен встановлювати ознаки того, чи є підозрювана особа осудною або частково осудною, призначити з цих питань судово-психіатричну експертизу, а в окремих випадках й судово-психологічну експертизу, при цьому використовуючи власні знання з психіатрії та психології особи, юридичної психології при досудовому розслідуванні кримінальних проступків, враховуючи таку процесуальну і психологічну особливість.

Таким чином, психологічні знання у дізнавача формуються на підставі результатів різних видів навчання, при підвищенні кваліфікації, а також поглиблюються і удосконалюються у повсякденній практичній діяльності. На вказану діяльність впливають різні обставини, які вимагають постійного розширення вже наявних психологічних

знань, що буде впливати на виконання завдань кримінального провадження згідно вимог ст. 2 КПК України і в цілому впливати на ефективного досудового розслідування кримінальних проступків.

З метою належної організації проведення досудового розслідування кримінальних проступків та зменшення психологічного навантаження на таку діяльність дізнавача, доцільно було б внести зміни до чинного КПК України з наступних питань: 1) з метою усунення неповноти у повноваженнях керівника органу дізнання було б доцільно доповнити положення ч. 1 ст. 39-1 «Керівник органу дізнання» таким визначенням «Керівник органу дізнання організує досудове розслідування кримінальних проступків», яке б доповнило його повноваження закріпленні у інших частинах цієї статті КПК України та психологічно і функціонально підтримувало б і підсилювало такі посади; 2) положення ч. 2 ст. 219 КПК України обмежує строк досудового розслідування кримінальних проступків з моменту внесення відомостей до ЄРДР до дня повідомлення особі про підозру, який повинен становити не більше 12 місяців у провадженні щодо нетяжкого злочину, оскільки цей строк стосовно дізнання у КПК не визначено, це підлягає законодавчому врегулюванню.

Утім підняті проблемні питання не є остаточними і підлягають окремому дослідженню або науковому вивченню.

Література

1. Кримінальний кодекс України : чинне законодавство зі змінами та доповненнями станом на 1 лютого 2022 р. Київ: ПАЛИВОДА А.В. 2022. 312 с. (Кодекси України).
2. Кримінальний процесуальний кодекс України : чинне законодавство зі змінами та доповненнями станом на 5 травня 2022 р. Київ. Паливода А.В. 2022. 496 с. (Кодекси України).
3. Р.І. Благута, О.І. Гарасимів, Ю.В. Гуцуляк та ін. Дізнання : навчальний посібник. За заг. ред. А.Я. Хитрої. Львів.

Львівський державний університет внутрішніх справ. 2021. 340 с.

4. Коновалова В.О., Шепітько В.Ю. Юридична психологія : підручник. 2-ге видання перероблене і доповнене Харків. Право. 2008. 240 с.

5. Б.І. Бараненко. Психологія оперативно-розшукової діяльності: навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2007. 272 с.

6. Роменець В.А. Історія психології. Київ, 1990. 365 с.

7. Андросюк В.Г., Корнєв О.М., Кудермінова О.І. та ін. Психологія слідчої діяльності: навчальний посібник. Київ. Правова єдність. 2009. 200 с.

8. Про Дисциплінарний статут Національної поліції України: Закон України від 15.03.2018 № 2337-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2337-19#Text>

9. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>

10. Про організацію діяльності підрозділів дізнання органів Національної поліції України: Положення, затверджене Наказом МВС України від 20.06. 2020 № 405. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0491-20#Text>

SUMMARY

The article retrospectively examines the genesis of the institution of inquiry in the current national criminal procedural legislation, legislative and departmental legal regulation of the pre-trial investigation of criminal misdemeanors, official and procedural powers of the inquirer and the head of the inquiry body, in the process of which certain inconsistencies, discrepancies and gaps were identified. The state of research on the problematic issues raised in the article, the results of the existing discussion, the scientific positions of individual scientists and representatives of scientific schools were analyzed, based on the results of which the author developed his own scientific position in certain areas. On the basis of the above, correlations between procedural functions and the ways of acquisition, development, accumulation, improvement and use of psychological knowledge by the inquirer during the pre-trial investigation of criminal misdemeanors, the main and appropriate directions in such official activities were investigated. It has been established that the activity of the inquirer as well as the investigator takes place according to the algorithms of actions clearly regulated by law, has an authoritarian nature, is carried out in limited conditions and in compliance with the "reasonable terms" of the pre-trial investigation and in tense and stressful conditions. At the same time, the difficulty of performing investigative tasks is significantly increased when working under martial law. It was established that the inquirer, compared to the investigator, is endowed with a wider range of procedural means of learning about the event and the circumstances of the criminal offense. It is argued that the application of psychological foundations and knowledge in the activity of the inquirer is related to the pre-trial investigation of crimes conducted by the investigator, who also uses them in his activities, but unlike the process of pre-trial investigation of criminal misdemeanors, has more practical experience. Based on the results of the research, the author developed proposals and recommendations for the legislative elimination of certain gaps in the legal support of the activity of the inquirer and the head of the inquiry body.

Key words: inquirer, criminal offense, manager, psychology, knowledge, research, inquiry, investigator, discussion, use, pre-trial investigation.